Ex Libro, cui titulus

CONFVCIVS SINARVM PHILOSOPHV

SIVE

SCIENTIA SINENSIS

Latinè exposita

Studio, & opera {Prosperi Intorcetta, Christiani Herdtrich, Francisci Rougemont, Philippi Couplet} Patrum Societatis Iesu.

IVSSV

LVDOVICI MAGNI,

Eximio Missionum Orientalium, & litterariæ Reipblicę bono, è Bibliotheca Regia in lucem prodit.

Adiecta est Tabula Chronologica Sinicæ Monarchiæ Ab huius exordio ad hæc vsquè tempora.

Ex Lib [redacted]

PARISIIS
Apud Danielem Horthemels, via Iacobæa sub Męcenate.

M. DC. LXXXVII

Ex Libro, cui titulus

CONFVCIVS SINARVM PHILOSOPHVS

SIVE

SCIENTIA SINENSIS

Latine exposita

Studio & opera { Prosperi Intorcetta, Christiani Herdtrich, Francisci Rougemont, Philippi Couplet } Patrum Societatis Iesu

IVSSV

LVDOVICI MAGNI

Eximio Missionum Orientalium, & litterariæ Reipublicæ bono, é Bibliotheca Regia in lucem prodit.

Adjecta est Tabula Chronologica Sinicæ Monarchiæ ab huius exordio ad hæc usque tempora.

PARISIIS

Apud Danielem Horthemels, via Iacobæa sub Mecænate

M.DC.LXXXVII.

§. TERTIVS.

Ricci deliberatio de modo veritatis Euangelicæ Sinis annuntiando. Priſcorum monumenta, & Annales legit, & examinat.

PRope finem ſic habet: Doctoribus itaque primi nominis, & hortatoribus, & ducibus nouo rurſus ardore, ac ſtudio placuit explorare penitius omnia, adire (inquam) fontes ipſos doctrinæ Sinicæ, & monumenta priſcorum dogmatum, necnon annalium vetuſtiſſimorum iterum. iterumque reuoluere: ad hæc obſcuros dubioſque locos examinare diligenter, conſultis partim commentarijs, tam veterum, quàm recentiorum Interpretum, partim etiam illis, qui tunc viuebant litterarum Magiſtris, atque Philoſophis (ex quibus ſeptem,& viginti annorum ſpatio, quibus in China commoratus eſt Riccius recenſita ſunt amplius quinque millia) à quibus & ipſe viſebatur, & quos viciſſim viſebat, & de omnibus conſulebat. Quid multa? vidit, audiuit, legit, & maxima cum voluptate animi ſui perſpicuè tandem cognouit, quin & conuictus eſt, Sinenſes olim non vno ſæculo,ſed pluribus habuiſſe notitiam veri Numinis, ac ſimul præſtantia quædam lumina legis naturalis, ad quæ ſi módo reuocarentur ij, qui nunc viuerent, ſperandum vtique fore, vt ad Euangelicæ legis, quam venerat nunciaturus, gratiam, & ſanctitatem ſuauiter admodum (propitio ſemper Numine) adducerentur,ij quidem in primis,quos inueterata quædam cæcitas,ac ſuperbia, vitæque deprauatæ conſuetudo non vſquequaque impediret: & verò cum gens iſta ſuæ antiquitatis, ſuarumque litterarum vſque adeo ſtudioſa ſit,& tenax,prorſus adhibendam videri hanc induſtriam, vt ſuſcitarentur ea, quæ ipſimet in primordijs ſuis habuerant prima naturæ lumina, quámuis hac ætate vitiorum,& errorum tenebris propè iam extincta, exemplo ſcilicet Doctoris, & Apoſtoli gentium,qui non dubitauerat authoritatibus,& quidem Poeticis Ethnicorum vti inter euangelizandum: exemplo etiam primitiuæ Eccleſiæ,in qua Doctores,ac Scriptores Sacri omnes (vt teſtatur S. Hieronymus citatus à D. Thoma in opere contra impugnantes Religionem cap.12.) *à tempore Apoſtolorum vſque ad tempora ipſius Hieronymi immiſcuerunt Sacræ Scripturæ ſapientiam, & eloquentiam ſæcularem.*

Quo

Quo Nomine Prisci Sinæ nuncuparint verum Deum. Examinatur nominis Ethymon, & proprietas.

Verùm alia nobis hìc superest quæstio discutienda; de nomine illa quidem, haud quaquam tamen sic, vt illæ, quæ vulgò dicuntur esse de nomine, contemnenda: Etenim si primis illis temporibus, & diluuio proximis Sinæ verum Numen cognouerunt, cognitumque adorauerunt (quod omnes opinor, iam facilè mihi concedent) ecquo tandèm nomine, quo vocabulo, quibus litteris Numen illud Supremum Prisci Adoratores expresserunt? Certè si nulla vnquam natio, quantumuis barbara extitit, quæ non aliquo nomine appellarit Numen, quod coluit; seu verum, seu falsum (quot enim Teste Tullio, hominum linguæ, tot nomina Deorum), quo pacto tandem gens Sinica tam ciuilis, & culta, & accurata caruerit, quo Deum, quem colebat, nuncuparet? Ea lingua, quæ in diuisione linguarum, & gentium vna fuit probabilitèr ex illis septuaginta, quas Matrices vocant, habuerit nomina, & vocabula, & litteras, quibus res omnes creatas, & herbarum vocabula, & naturas explicaret, & tamen eadem caruerit, scilicèt, isto nomine, quo Creator vniuersorum, ac Dominus, quem natura tota proclamat existere, ritè nuncuparetur? Nemo prudens, vt opinor, hoc suspicabitur: At quæres ecquod tandèm illud nomen fuerit, siue potestatis cuiusdam Supremæ, aut perfectionis significatiuum, siue relationem denotans ad res creatas? quamdiu enim viatores sumus, nomen quod essentiam Diuinam, & ineffabilem, sicuti est, perfectè significet, scimus ab homine ne concipi quidem posse, multò minus signo quopiam exprimi.

Dico igitur apud Priscos Sinas, nomen illud, quo verum Deum nuncuparunt, fuisse *Xam-ti*. Cuius nominis antiquitas eadem est, quæ ipsarummet litterarum, quarum rudimenta à *Fo hi* gentis Sinicæ conditore posita, sub tertio vero *Hoam ti* Imperatore, opera *çam-hie* magis expressa, & digesta in ordinem commemorantur: de quo Imperatore refertur etiam, quod Palatium, seu Templum construxerit ipsi *Xam-ti*, quod adeò factum fuerit annis circitèr 600. ante natum Abrahamum, si modò annalibus, & 70. Interpretum computo fidem

habere placeat, multò ante scilicèt, quàm Nomen *Theos*, ex quo Dei nomen latini mutuarunt, scriptum à quopiam inueniretur. Quod si malis vulgatum computum sequi, certè nominis illius *Xam-ti* indubitata antiquitas ex Scriptore, & Historiographo Regio petitur, qui circa tempora *Yu* (fuit hìc Conditor primæ *Hia* Familiæ) scripsit res gestas *Yao*, & *Xun*, è quibus etsi multa perierunt (nam è 16. capitibus, quibus constabant, desiderantur omninò vndecim) constat tamen vel ex fragmentis ipsis, qua ratione *Xun* Imperator, (qui totus ad exemplum decessoris sui *Yao*, à quo fuerat electus, conformabat sese) sacrificauerit *Xam ti*, ac deinde alio ritu inferiore sex Spiritibus Principibus, ac denique montium, fluminum, necnon rerum reliquarum præsidibus; quod item sacrificauerit *Xam ti* sacrificio holocaustico *Chai* dicto, quo victima, & res pretiosissimæ cremabantur. Et hoc scriptum est à Regio illius temporis Scriptore, anno ante Christum circitèr 2220. Quere nunc, si placet, aliud in alia Orbis gente monumentum vetustius, aut magis authenticum: quære, inquam, & assigna mihi aliud nomen, si potes, in tota Sinarum antiquitate, quo verum Deum (quem fateri debet proximis diluuio temporibus vbique agnitum fuisse) nuncupauerit Prisca Sinarum ætas.

Quod si veram huius nominis *Xam-ti* Ethymologiam quæris; littera, & vocabulum *Ti* primaria, & ordinaria, quin & vnica, & propria significatione sua idem est, quod Imperator, Moderator, & Dominus; estque ipsissima vox, ac littera, qua Sinæ plerumque Imperatores suos ferè à principio in hodiernum vsque diem compellant, tametsi inter 88. primos Imperij Principes, tantùm tredecim reperiantur, qui hoc vsi sunt nomine, cum cæteri vsi sint nomine, aut proprio quondam, aut *Vam*, quod Regem sonat; donec deindè quartæ *çin* Familiæ Imperator *Xi Hoam ti*, quod præsumeret se trium Imperij conditorum, & Principum *Yao Xun*; *Yu-tam*, *Vu-uam*, merita & virtutem superasse, primus instituit, vt nomini *Ti* præponeretur *Hoam*, hoc est Magnus, seu Augustus Imperator; quo titulo, omnes quotquot exindè sequuti sunt Principes, appellati sunt. Altera porrò littera, quæ dum Deum significant, *Ti* litteræ præponitur, est *Xam*, quod Supremum significat, quo addito simplicitèr ad nomen *Ti* nemo hactenùs Imperatorum vti ausus est, quamuis alioquin inter eos essent impiè superbi, & longo inso-

lentissimi. Hoc igitur nomine *Ti*, quod vsurpabant terreni Principes, sicuti designabant dominium, & potestatem suam super Regna, & Populos sibi subiectos, ita peraddito n *Xam* supremum quamdam, & rebus omnibus excelsiorem Maiestatem, potestatem, ac dominium in spiritus vniuersos, in Cœlum, & Terram, in Imperia, & Regna, Reges, ac Populos significauerunt, adeòque sicuti China in terris Monarchicum Regimen sub vno Capite semper, & summa quidem contentione sectata est, ita & in Cœlis Monarcham quemdam inuisibilem dari credidit, petita interim administrationis suæ norma ex Cœlorum, Terræque, necnon temporum elementorumque æquabili ordine, quo vnus item, & supremus in terris suis visibilis Monarcha Maiestatem suam (quam velò etiam quodam subditorum oculis subducit) ad imitationem Numinis Supremi, & inuisibilis Imperium suum moderaretur.

Sed, inquies, nonne etiam in Testibus vetustissimis, & maximè authenticis frequenter vtuntur nomine *Tien*, hoc est, Cœli eique attribuunt eadem, quæ *Xam-ti* Supremo Imperatori, ex. gr. intelligentiam, voluntatem, prouidentiam, ius, & imperium, iustitiam, pietatem &c. planè sic est; Nec inficior antiquissimum quoque esse, & fortè coætaneum (vt sic loquar vocibus *Xam-ti*, nomen, & vocabulum *Tien*, siue Cœli, sed si mihi concedis proximis diluuio temporibus Sinas extitisse, adeòque, & veri Numinis notitiam, & consequenter nomen, quo verum Numen exprimerent, habere debuisse: Certè siue hoc nomen fuerit *Xam-ti*, siue etiam *Tien*, semper tamen concludetur, non alium, quam verum Deum sub his nominibus cognouisse, & significare voluisse: & re vera cum nihil ipsi in rerum natura, vel pulchrius, vel augustius Cœlo conspicerent, ad hæc cum in periculis, præsertim, omnium ad se mortalium oculos, & corda Cœlum prouocet, an quisquam mirabitur, eos Cœli Domino, Cæli nomen tribuisse? Quantò magis si noueris vsitatissimum ab omni æuo præ alijs Nationibus loquendi Sinarum modum, qui assiduè Palatium pro Rege, Vrbem pro Vrbis Præfecto, Curiam pro Magistratu, & pro Patre familias domum ipsam nominare consueuerunt. Quod quidem in alijs quoque Nationibus locum habet, & in sacris litteris, & ab ipso Christo Seruatore nostro vsurpatum est: quod vt clarius tibi constet, Consule obsecro libros veteres; & classicos *li*

Ki

Ki Xu him, *Ye bim*, aliosque; neque enim fieri poterit, vt ex illis non conuincaris, quod spiritus montium, ac fluminum, Vrbiumque Præsides agnouerit, colueritque ætas prisca: & tamen hi ipsi spiritus in alijs quidem Testibus disertè nominantur Spiritus montium, fluminumque; in alijs verò flumina, montesque; Spiritus verò Tutelares Vrbium *thim hoam*, id est muri, & fossæ simpliciter nominantur; ergo rerum inferiorum præsides Spiritus subinde significant per ea loca, quibus præsident; cur, cum Cœli nomine vtuntur, non concludes à fortiori Cœli Dominum, ac Moderatorem intellexisse? His accedit non spernendum Testimonium vtriusque lexici Maioris *çu guei*, & *thim çu tum* vulgò dicti: vbi cum vocis *Thien* (siue Cœli) multiplex vsus, & acceptiones afferantur, tum & hoc præter alia disertè docetur, litteram *Tien*, cum Cœli Dominum, & Gubernatorem indicare volueris, alia item voce *Ti*, scilicèt (id est) Supremi Imperatoris designari.

Enimverò si diceremus, Europæum hominem, cum his fortè agit de Romana Vrbe, eamque vocat Apostolicam, Sanctam, Orbis Christiani Dominam; ab ea item manare Doctrinam Orthodoxam, conferri Ecclesiasticas Dignitates, aliaque huiuscemodi: si (inquam) diceremus, non alia de Vrbe loqui, quàm ea, quæ oculis murorum æquè va hominum conspicua est; nonne profectò diceremus alienè loqui, & mente captum esse? vel certè nos ipsi si forte negaremus, aliena loqui, ac de statu mentis discessisse videremur? Atque non modo Confucius, sed Sinæ passim omnes, neque olim tantùm, sed etiam hac ætate nostra, Intelligens, pium, propitium vocant Cœlum; Parentis, Dominique nomen ei tribuunt. Ad hæc, lumen rectæ rationis ab illo mortalibus infundi dicunt, ab illo descendere proborum præmia, pœnasque improborum; ab illo descendere, & legari Sapientes, & Regnorum Magistros, coronas, denique, & imperia ab illo Principibus conferri, & auferri, transferrique. Quid? quod sermonem quoque, & sensus eidem metaphoricè adscribant, Itaque non desunt, qui, si iniquiùs secum agi putent, impiè indignabundi conquerantur: ergo ne Cœlum oculos non habet? Quibus nimirùm videat à quo, & quàm iniustè lędantur, vt debitas iniustè lædenti pœnas infligat? Ad extremum eidem attribuunt cor, iram, commiserationem, lætitiam, amorem. Hunc igitur si non adscederent ipsi multò altius,

quàm quo corporeis oculis possunt pertingere, nonne meritò viderentur aliena loqui, dum mortuæ isti machinæ vitam, cæcæ mutæque videndi, & loquendi facultatem, quin & in Reges ipsos, ac Regna, ius, atque Imperium merè gratis, ridiculèque tribuerent?

Sinenses verò, vbi de incorporeo Cœlo corporeoq; sermo est, verbis vtuntur, ac sententijs adeò diuersis, vt hęc ipsa discrimen ingens vtriusq; Cœli, non minùs declarent, quàm cum Imperatoris sui aulam ab aula distinguunt, quoties modo à structura, elegantia, firmitate; modò à potentia, & æquitate commendant. Sic vbi Philosophus in libro *Chum yum* de perpetua, & æquabili successione quatuor tempestatum anni; de Solis, ac Lunæ accessu, recessuque, & cursu tam imperturbato; de magnitudine Cœli tegentis omnia, omniaque complexu suo fouentis, de concursu huius cum ipsa terra ad rerum productionem, & conseruationem; aliaque huiuscemodi; vtique nulli dubium esse potest, quin de corporeo, conspicuoque Cœlo agat. At verò vbi de illo agitur Cœlo, à quo mens omnis, & ratio profluxit; vbi sermo est de mandato illo, nutuque Cœli, & prouidentia, ex qua nos nullo non tempore pendere totos oporteat; vbi dicit hanc nobis pro regula nostrarum actionum esse oportere; hanc eludi, falliue nequaquam posse; ab hac diuitias, & honores dispensari; ab hac vnacum ipsa natura rationali, conferri dona diuitijs potiora; prudentiam, fortitudinem, iustitiam, pietatem; ab hac, quisquis opibus cumulandis vacet impensiùs, infelicitèr aberrare; eiusdem beneficio Magistratus, & Imperia obuenire, atque hæc ab vna, eademque familia per multas ætates conseruari; tunc profectò de inuisibili illa, & arcana Maiestate, quę Cœlis pręsidet, omninò agere existimandum est.

Maneat itaque sua duabus illis vocibus *Xam-ti* authoritas, & propria significatio, siue breuitatis gratia, & more loquendi hic vsitato per acceptionem tropicam eum sub nomine Cœli compellet, siue proprijs suis vtatur vocibus *Xam-ti* supremi, inquam, Cœlorum Imperatoris.

Et hoc quidem primum est, & antiquissimum Sinarum nomen, quo audito gens hæc concipit id, quo nihil maius, & excellentius nouit, estque in vsu apud eam sectam, quæ præ reliquis omnibus censetur melior, & conformior est cum naturali lege, & catenùs etiam cum Christiana veritate; adeòque faciliorem hic de vero Deo conceptum gignit,

Quemadmodum verò est antiquissimum, ita & multis sæculis solum est, ac Supremum nomen Dei, cui solus Imperator tanquam filius adoptiuus, & Vicarius in terris Sacra faciebat, vt ostenderet id se sentire de *Xam-ti*, quod de se sui subditi sentiunt, scilicèt Supremum se, & vnicum esse Imperij sui Sinensis à Deo electum, vti Deus Cœlorum, & Terræ supremus, & vnus est à se Imperator: & hinc etiam fiebat, vt sacrificaturus solemni ritu, expedito ad omnes Imperij sui ditiones diplomate denuntiari iuberet subditis diem tantæ solemnitatis. Cæteris verò spiritibus Sacra faciebant pro suo quisque gradu Principes, & Magistratus, vt ostenderent spiritus illos comparatos cum *Xam-ti* Supremo Imperatore id esse, quod sunt Principes, & Magistratus in terris suo cum Rege comparati: *sic enim* (vt verbis vtar Lactantij) *Mundum Regi à Deo dicimus* (& semper censuerunt Sinæ) vt à Rectore Prouinciam, cuius apparitores nemo socios esse in regenda Prouincia dixerit, quamuis illorum ministerio res agatur.

Quandoquidèm igitur nomen illud *Xam-ti* sit primum, & non personale, vt Saturnus &c. sed appellatiuum vti Numen, aut Deus: ad hæc cum ex ethymologia sua nullam denotet imperfectionem, sed è contrario potestatem, ac Maiestatem, & quidem Supremam; possit autem ex sententia D. Thomæ, & omnium Thelogorum, verus Deus ijs nominibus appellari, quæ aliquam perfectionem denotant absque imperfectione; fidentèr, ac iuremeritò affirmamus Priscos Sinas ipso illo nomine vnicum, & verum Numen cognouisse, significasse, coluisse, vti satis liquet ex tot sæculorum authoritate, tot etiam tamque authenticis librorum monumentis, ac testimonijs, in quibus nihil prorsùs (quod mirere) reperias, quod illo nomine, & Suprema Maiestate indignum sit, vel indecorum, aut à ratione alienum in ijs, quæ referuntur, eiusdem attributis, & proprietatibus; quamuis etiam ea non immeritò desideratis, quæ tot in Europa, & Asia, spiritu sanctiore afflati Doctores, & lumine Fidei Christianæ collustrati, tam sublimiter, Theologiceque scripserunt, & ad posteros transmiserunt.

§. NONVS,

Quod primæuam Nominis *Xam-ti* significationem abolere nequeat adultera Nouatorum Interpretatio,

NEque verò tam antiquæ, tamq; perspicuæ significationi, & ethymologiæ nominis huius tot illustrati attributis, ac

proprietatibus, quæ vni, & soli Deo competunt, derogare potest opinio peruersa, & interpretatio Nouatorum, post tot tandem sæcula turpiter hallucinantium, siue isti iam fuerint de Secta *Tao* à qua primum fuit vitiâta nonnihil significatio, introductis varijs eiusdem nominis in Cœlo Numinibus, quorum singulis in singula elementa independentem quamdam potestatem tribuere visi sunt, siue etiam fuerint duo, tresue Imperatores vti *Yuen çum* è familia *Tam* decimatertia, & è *Sum* familia decimanona *Hoei çum*, qui nomen, & titulum *Xam ti*, seu supremæ potestatis, & excellentiæ duobus hominibus attribuerunt *Lao kiun*, & *Cham y*, quorum Prior coætaneus fuit Confucio, posterior sub quinta Familia *Han* floruit, vti supra fusiùs retulimus: Non magis igitur abusus impiùs derogare potuit vsui legitimo, vimque tollere significatiuam Priscæ vocis Sinicæ, quam tollere potuit vocabulo *Theos*, siue *Deus* vim propriam significandi facta, à dœmonibus, aut hominibus eiusdem vsurpatio, quemadmodùm legitimi Regis nomen, ac vim non tollit rebellis quispiam, qui *vi*, & armis sibi eundem titulum, ac nomen per nefas vsurpauerit.

Multò cèrtè minùs (quidquid contendant huius ætatis atheopolitici) tollere, aut immutare potest propriam, ac vetustissimam nominis *Xam-ti* vim, & significationem, adeò spuria, atheopoliticorum quorumdam interpretatio post 40. tandèm sæcula in lucem protracta, qua Supremum Cœli Numen, eiusque attributa conantur eludere, omnia scilicèt ad mutam, & inanimem quamdam virtutem, & naturalem rerum efficacitatem reuocantes, & ita totius retro antiquitatis monumenta, & sensum in suam ipsorum detorquentes sententiam.

Liceat hìc ergò pauca de multis afferre, quæ Nouatores illi suis in Commentationibus, & in opere illo suo de natura operosius explicant. Ecquid enim obsecro fingi potest ineptiùs, quàm dicere, idcircò Imperatorem Sinarum solum sacrificare Supremo Imperatori, quia cum sit ipse *Tien çu*, idest Cœli filius (adoptiuus scilicèt, eo quod omnis potestas iuxtà illos à Cœlo sit) magis vtique participat de puriori illa, & defæcata virtute Cœli, & efficacitate; quare dum Cœlo sacrificat, id agit scilicet, vt suus aer ille, seu influxus purior per sympathiam quamdam connaturalem

vnia-

vniatur cum Cœlo, conſeruetur, & augeatur, & hinc etiam præmittuntur ieiunia, & abſtinentia, vt acrem curis fortè, illecebriſque vitioſis, ſeu nebulis quibuſdam, obſcuratum, & inquinatum purificet, & ita reuocato intra ſe regio illo, & à Cœlis infuſo rectè diſpoſitus ad ſacrificandum accedat & hanc etiam dicunt eſſe cauſam, quod primis illis ſæculis fuerint Reges Sancti, quod ſæcula aurea, & tam opulenta ſub duabus Principibus familijs, quia illis temporibus ſicuti aer, aeriſque vigor, ac virtus erat recentior, ita viuidum erat, magiſque vegetum, & abundans id omne, quod cum Priſcis Regibus cælitùs communicabatur; ſecus ac vſu venit poſterioribus ſæculis; paulatim ſcilicet macreſcente, & ſterileſcente dicta Cælorum virtute, vique efficiendi; vti, inquiunt, aqua in fonte ſuo pura eſt, at quo longiùs prolabitur, eo ex locis ſordidis, & limoſis magis inficitur ipſa quoque, ſordeſque contrahit.

Alibi etiam dum explicant quo pacto Cœlum procreare dicatur Reges, & Magiſtros, & Sanctos, affirmant id fieri per influxum Cœli fortuitum; qui in hunc vel illum incidit. Quando verò in Teſtibus refertur, quod Cœlum, ſeu Supremus Cœli Imperator annuat precibus, & votis piorum Principum, id volunt ex eo fieri, quod cum animus pius, ac religioſus huiuſmodi Principum ſit omninò vnitus cum Cœlo, eiuſque influxu, ille ipſe Cœleſtis influxus, vtique ſympathicus, ſponte ſua protinus inſinuat ſeſe, tam pijs votis, & deſiderijs, ex quo ſperati deinde ſucceſſus conſequantur. Pari modo Interpres *bu u ſum*, dum conatur explicare fauorem illum ſingularem; quo Supremus Cœli Imperator impertitus eſt Imperatricem *Kiam yuen*, quando poſt preces, & ſacrificium vna cum marito oblatum ipſi *Xam-ti*, concepit filium, ſic: inquam 3400. poſt annis; quam res illa contigiſſe ſcribitur, dum inquit, *Kiam yuen toto mentis affectu ſacrificabat Supremo Imperatori, quò tota mentis intentio, & affectio ferebatur, eò mox etiam influxus quidam Cæleſtis ferebatur: Quò verò hic ferebatur, eò ipſo virtus generatiua quædam confluxit, & ſic acceptatum fuit eius votum, & ſacrificium. Quod igitur filium conceperit, & enixa ſit, non adeo mirandum eſt.*

Quàm abſurde verò philoſophantur, ſeu veriùs nugantur de prouidentia Numinis, & æqua vel meritorum, aut crimi-

num

num retributione, quando scilicèt prosperos successus rerum humanarum sic docent à Cęlo existere, vt totos adscribant aeri, seu influxui cuipiam benigniori, & fęcundiori, qui in gratiam benemerentium explicet sese, dilatet, atquè diffundat, aduersos autèm eidem rursus aeri, sed iam restringenti sese, vsibusque hominum tam malè promeritorum quodammodò subtrahenti. Iuuat audire quid de Imperatore *Vu ye*, qui è secunda *Xam* familia fuit ordine 25. & impiè procax, & blasphemus in Cęlum, in venatione fulmine percussus interijt, anno antè Christum 1195. Imperij sui anno quarto. Quid, inquam, dicant Familiæ *Sum* Interpretes, quos explodit *Tim nan hu*, & ipse Interpres. Fulmen, inquiunt, est Cęli quidam spiritus, & exhalatio exardescens, & violenta: Quòd igitur hominis auræ, & spiritui violento, & impio sic occurrerit, vt extinxerit impium *Vu ye*, vtique res fuit consentanea rationi. Rursus, ipsas hominis cogitationes prauas, aut bonas quo pacto explicant? Cùm quis, inquiunt, suscipit bonam, piamuè cogitationem, hoc ipsum dumtaxat est, quòd libro odarum dicitur *Xam-ti lin ju*, Supremus Imperator appropinquat tibi, & descendit ad te; cum prauam quis suscipit: Hoc est ipsum, *Ti chin nu* Supremus Imperator grauiter irascitur, & nihil ampliùs. Atque irà suis illis Commentis adulteris contendunt Cęli Numen non aliud esse, quàm ipsum hominis animum. Hunc esse *Xam-ti*, hunc Cęlum esse, intrepidè affirmantes. Vbi verò de anima hominis agitur, quandocumque in Textu dicitur, in morte corpus in terram redire, spiritum verò sursum ascendere, aut etiam, vbi piorum Regum animæ memorantur assistere Supremo Cęli Imperatori, ea vtique de aerio illo intelligenda, qui mixtus Cęlo, fortuito impulsu huc illuc feratur, ac modo descendens, modo etiàm ascendens, nuspiam stabilis perseueret.

Et hæc pauca (quæ de multis modo retulimus) quis sanæ mentis non explodat, & iure merito etiam non succenseat, quod homines alioquin docti, de virtutibus, vitijsque, necnon administranda fælicitèr Republica, tam præclarè quandoque disserentes, nescio qua correpti dementia, totius antiquitatis tot, tamque illustria circa Supremum Numen, & Religionem relicta posteris monumenta, tam fę-

de, & putide corrumpant, & quidem non sine prauo, fastuque, quasi verò subtilitate ingenij sui inuenerint modum explicandi omnia per illas suas aerias, & inanimes Cœlorum efficacitates, & noua chimæricæ Philosophiæ dogmata, 40. fermè antè sæculis incognita, & ignorata, aut (vt ipsi quidem censent) obliuionis tenebris, ex diuturnitate temporum enatis, quasi consepulta. Eo prorsùs modo, quo heterodoxi noua sua, & pestifera dogmata authoritate Sacrarum Litterarum, & Ecclesiæ Doctorum confirmare, & ad suum sensum, arbitriumque deprauatum, velut totius antiquitatis reformatores pertrahere non erubescunt.

Et erit quispiam Europæorum præconum, qui adulteris, & impiè politicis interpretationibus malit mordicus adhærere, & in atheopoliticorum recentiorum tam prauè, & putidè de antiquitate tota definientium ire sententiam, quam paucis hisce relictis, & proculcatis, sequi saniorem mentem Interpretum, & suscitare denuo aureæ Sinensium ætatis pulcherrima ab Authore naturæ indita lumina, & reuocare quadamtenus Priscorum minimè fucatam innocentiam, pietatem, ac Religionem. Præsertim cum apud hanc gentem (si modo quis afferat animum minimè præoccupatum, inuenturus sit, tot, tamque apposita adiumenta è priscis petita monumentis, quæ viam pandant, & quadamtenus etiam complanent ad faciliorem cursum Euangelicæ prædicationis?

§. DECIMVS.

Exemplo Apostoli Gentium, & Patrum primitiuæ Ecclesiæ, alijsque rationibus concluditur eodem, quo Prisci Sinenses, nomine verum Numen compellari posse.

Porrò quæcumque hactenùs retulimus, ea potissimum fuere, quæ permouere possunt primos Sinicæ Missionis fundatores, vt abiectis adulteris Interpretum huiusmodi Commentarijs, nudæ vestigijs antiquitatis insistant, & ad significandum Deum, quem annuntiaturi veniunt, nomine illo appellatiuo, & antiquissimi idiomatis vocabulo *Xam-ti* tot olim sæculis vsitato, & incorrupto tam in sermonibus suis, quàm scriptis libris vtantur, quod vt fidenter, & haudqua-

quam

quam dubitanter fiat, præterquamquod multorum annorum labor improbus, ac studium inuoluendis, ac reuoluendis veterum monumentis, ac libris viam aperiat, præter quam etiam quòd grauissimorum Virorum, & tanta de re toties consultorum iudicia, & plurimorum rectè sentientium vota, suffragiaque, imò etiàm cohortationes, atque impulsus minimè deerunt, tamen motiuum longè efficacissimum fuerit imitari in re tanti ponderis, & momenti Apostolum Gentium, & Imitatores Apostoli Sanctos Patres, atque Doctores; Conciliorum item, & Ecclesiæ vniuersalis praxim, & methodum in annuntiando verò Numine apud omnes gentes: quippe eo ferè & non alio vbique terrarum vsi sunt nomine, quàm eo, quod apud singulas gentes inuenere, tametsi iam illud inuenissent variæ gentilitatis somnijs, & figmentis innumeris per multa sæcula corruptissimum, & quasi pœnitus obliteratum: Sic enim Ecclesia, & Apostoli, & Præcones Euangelici iudicarunt (nec in vllo Concilio ea de re fuit controuersia) cæteris scilicet præferendum *Deo*, vel *Dei* nomen apud Græcos scilicet, & Latinos, quia hoc audito gentiles illi, quos instituebant, in alicuius Numinis notitiam veniebant, quamuis ijdem sub eo nomine aut Cœlum materiale, aut Terram, aut Elementa, aut Planetas, aut Homines scelestissimos, tum intelligerent, adeoque grauiùs, ac turpiùs errarent, quàm Sinæ, qui nihil turpe, aut indecorum affinxerunt isti nomini, nisi quando ad duos homines illud transtulerunt.

Quæramus igitur ab ijs, quos fortè metus, & scrupuli sollicitant, qua tandem voce vsus olim fuerit Augustinus, alijque Patres Orthodoxi, quando cum Manichæis de Deo disputabant; an fortasse voce illà, *Deus*, abstinebant Religiosi, timidiq; propterea quod scirent eis quibus cum disputabatur, corporeum quid, pro hæretico vocis vsu, ac deprauatione, iam significare? & ipsosmet Ecclesiæ Principes, atquè Apostolos, quandò olim Romanis, & Græcis Deum annuntiauerunt, qua tandèm voce censent fuisset vsos? Illa ipsa voce, *Deus*, inquient: At enim quid aliud vox illa significare poterat Ethnicis istius temporis, quàm Numen aliquod Saturno, Ioui, Mercurioue simile? Quandoquidem de alio quopiam Numine plerique illorum, ne dicam omnes, nihil vnquàm ne fama quidem perceperant. Obnoxius ergo gignendis erroribus vocis istius erat vsus? Minimè, inquies, sic namque voce illa Sancti vtebantur, vt partim af-

firmando, quæ naturæ diuinæ competebant, partim etiam negando, quæ non competebant, quamuis imperitos, ac rudes docerent, Deum, quem annuntiabant alium prorsus esse, & infinitis interuallis distantem ab ijs, quos cæca gentilitas adorabat. Bene habet. At quid aliud in hac China Primi præcones verbo scriptoque efficient? quandò *Xam-ti* binas voces pronuntiabunt, simul etiam & incorporeum esse, & æternum, immensum, infinitum, perfectissimum, Cœli, terræque Procuratorem, ac Dominum disertissimè docebunt. An fortasse *Theos* siue *Deus* Athenis, & Romæ tutò pronuntiari à Paulo potuit, *Xam ti* verò in China sine periculo pronuntiari non poterit? Cum tamen nomen hoc & ad litteram, & ex prima institutione sua hic Supremum Imperatorem, & iuxta Interpretes Ethnicos *Tien chi chu çai*, idest Cœli Dominum, ac Gubernatorem significet?

Quæro vlteriùs, si à grauissimis Sinarum Doctoribus iuridicè interrogatus Doctor Europæus, quo tandem nomine vsi olim fuerint in Europa Ethnica primi Præcones Euangelici; & an *Dei* nomen intactum, incorruptumque semper perstiterit, nec applicatum fuerit aliquando mortalibus, aut rei materiali; quid oportuit Virum prudentem ad hæc respondisse? An nomen *Dei* in Europa semper integrum, inuiolatumque perstitisse? Ecquis id audeat affirmare, & tamen hoc ipso semper vsi primi in Europa Euangelij Præcones. Quæsiuerit igitur deinde Sina rationem, quare in suo Imperio dubitet Europæus vti nomine *Xam-ti*, tametsi corruptum hoc inuenerit tum à Sectarijs Laokiun, tum à spurijs Interpretibus, qui mutæ cuidam Cœlorum virtuti aerioque influxui illud nomen attribuerunt? Quam, obsecro, rationem afferre debet, aut potest Europæus contra vsum nominis *Xam-ti*, quæ ipsa ratio non militauerit similiter; & multo magis in Europa contra nomen *Dei* multò crebriùs, & diutiùs, & turpiùs ibidem vitiati, & corrupti, quàm fuerit hic nomen *Xam-ti*.

At, inquies, cura saltem ista, & metus deterrere deberet præconem Europæum ab vsu nominis *Xam ti*, quòd hoc pacto cum litteratorum secta conuenire in multis videatur lex Christiana, & ita ipsorum ad Fidem conuersio retardanda sit: At si hoc argumentum vrget, militat idem etiam pro modò dictis; nec debebant Apostoli, alijque Præcones olim *Theos*, & Dei nomine vti ob camdem rationem, præ-

vt *Eloe*, *Adonai*, *Iehoua*, nec Chri stianis, qui inter Mahometanos versantur cum Persicè, aut Turcicè loquuntur, licitum foret nominare *Halla*, nec cum Hebraicè loquuntur, Hebraicis vti nominibus, ne cum Mahometanis, aut Iudæis conuenire censeantur. Non igitur vt vna secta ab alia differat, singula vtriusque vel dogmata, vel nomina differre necessè est; quædam sunt legi Christianæ cum Iudaica, & Mahometana, & cum litteratorum secta communia, vti hoc; esse Supremam aliquam mentem omnia gubernantem, Parentes honorandos, & illud; *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris &c.* Imò verò quo plura nobis erunt cum litteratis communia, eo facilior eisdem erit ad optatam conuersionem via, Ecquis obsecro, Hieronymum carpat, quod scripserit Christianam Religionem esse stoicæ disciplinæ, quàm simillimam (ex qua adeò disciplina non pauci ad Christianam transierunt, eamque deinde scriptis suis, & sanguine defenderunt) quis arguat Augustinum dum scribit se initium Euangelij D. Ioannis, *In principio erat verbum*, apud Philosophos Platonicos inuenisse? Quis Lactantium damnet, qui toto opere suo contra gentes, Ethnicorum authoritatibus vtitur, & postquam recensuit, quæ dogmata Religionis nostræ à varijs quoque Philosophis tradita fuerint, tandem concludit: *Totam igitur veritatem, & omne diuinæ Religionis arcanum Philosophi attigere*.

Quod si lex gratiæ naturæ legem adeò non tollit, vt etiam perficiat, cur pulcherrima naturæ lumina, quæ in Priscorum monumentis reperire est, non licebit afferre, quando etiam Sacri Scriptores, & Patres illa ipsa, quæ Deo reuelante cognouimus quæque remotissima sunt ab humano intellectu, tamen conati sunt testimonijs, & authoritatibus Ethnicorum magis, ac magis confirmare ex.gr. Sybillarum vaticinijs, effato Trismegisti *Monas genuit Monadem*, Serapidis simulachro, quo adumbratam fuisse docent Sanctissimam Trinitatem? Non est igitur, quod scandalum passiuum, aut paruulorum, aut error aliorum prauè interpretantium, aut abusus lapsu temporum inuecti deterrerent Fidei Præconem ab vsu nominis antiquissimi *Xam ti*.